

Հրապարակի ամսոյն 8ին Լ 22ին :
Ստորագրութեան պէշն է Ըն-
թերցարարաց Թանգարանը . և . և .

Տարեկան գին Կանխիկ ԸԸԸ 100
Դոկտերէն Բաժանորդ Էղղին-
ըն Ժօսարայի ճախը վճարէ ու . և .

ՈՒՍՈՒՄՆ ՀՆԴԵՏԵՍԵՆ ՕՐԵՆՅ

22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Ա. Տ Ա Ր Ի 1860

ԹԻՒ 8

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Որ և իցէ բանի մը բոլոր պարագանե-
րուն՝ դրութեամբ կանոնաւոր բացառ-
րութիւնը գիտութիւն մըն է, որն որ մաս-
նաւոր ուսման ու հրահանգութեան նիւթ
կրնայ ըլլալ կամ սորվուիլ : Բայց մար-
դոց իրաց վրայ, այսինքն անոնց բնու-
թեանն ու հանգամանացը վրայ ունեցած
տեղեկութիւնն ալ գիտութիւն կ'ըսուի :
Առջի մտքով գիտութիւնը մարդկային
մտքէն դուրս և անկէ անկախ բան մըն է .
թէպէտ մարդկային մտքին ջանքովն , ա-
նոր իրաց վրայ փորձառական քննու-
թիւններէն յառաջ եկած է, ու անոր կա-
տարելութիւնը մարդուս անիկայ մշակե-
լէն ու զարգացնելէն կախում ունի ,
Գիտութիւնը , բառին երկրորդ նշանա-
կութեամբ , այսինքն իբրեւ տեղեկու-
թիւն , այլ և այլ բնութիւն ու աստիճան
ունի . բայց ուս երկու գլխաւոր տարբե-
րութիւններն առէկ միտք առնել արժան
է : Եւ ինչ գիտութիւնը , իբրեւ տեղեկու-
թիւն , կրնայ սկզբունքով կամ կանոնով
ու դրութեամբ ըլլալ , ինչպէս որ ար-
հեստը մեզի անոր առարկան կը ներկայա-
ցնէ . երկրորդ կրնայ առանց սկզբունքի
մարդկային զգայուն բնութեանը մէկ
տպաւորութիւնը , կամ իրերուն մար-
դուս վրայ ըրած ազդեցութեանը պարզ
արդիւնքն ըլլալ : Մարդուս աս վերջին
կերպով ունեցած գիտութիւնը ճշդիւ-
խօսելով ոչ այնչափ գիտութիւն է , որչափ
մարդուս զգայուն ու բանական բնու-
թեանը մէկ վիճակն է . անանկ որ եթէ

աս տեսակ գիտութիւնը գիտութիւն կո-
չել իրաւացի է , բոլոր զգայուն էակնե-
րու , զոր օրինակ անասուններու համար
ալ կերպով մը կարող պիտի ըլլանք ըսել
թէ գիտութիւն ունին : Աստի յայտնի է
թէ գիտութիւնը գիտողութեան ու փոր-
ձառութեան միջոցով մեր իրաց վրայ ըս-
տացած , ու սկզբունքներու և պատճառ-
ներու ծանօթութեամբ մեզի ունակու-
թիւն եղած հմտութիւնն է :

Աս երկու կերպ գիտութիւններն ար-
հեստական բառով մը բացատրելու համար
մենք առջինին Բանաւոր գիտութիւն , ու
երկրորդին Ազդեցական գիտութիւն ա-
նունները կուտանք : Սովորաբար մեր ազ-
դեցական գիտութիւն ըսածին՝ տգիտու-
թիւն , և ան տեսակ գիտութեան մինակ
ընդունակ կամ անով շատացող մարդիկ
տգէտ կամ ռամիկ . իսկ բանաւոր գիտու-
թիւնը՝ յանձուկ միտս Գիտութիւն , ու
անիկա ստացած ըլլալու բարեբախտու-
թիւնն ունեցողները Գիտութիւն կամ լուսա-
ւորեալ կը կոչուին : Բայց մենք , դիտ-
մամբ ու խորհրդով , աւելի պատշաճ դա-
տեցանք տգիտութիւն ու տգէտ բացասա-
կան բառերը զանց ընել , ըստ որում մեր
նպատակն աս երկու վիճակին մէջ եղած
տարբերութիւնը կարելի եղածին չափ
ազդու կերպով ցուցնել է :

Ասոնք իբրեւ ներածութիւն գնելէն
ետքը , կ'ըսենք թէ գիտութեանց առար-
կան բնութիւնն է , և գիտութեան նպա-
տակը բնութիւնը ճանչնալ , իսկ անոր ար-
դիւնքը բնութեան օգտակար ազդեցու-
թիւնները մեզի շահաւէտ ընել , ու վնա-

ԳՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՌՆԵՐԻ

Աս վերնագրով յօդուած մը Թերթերնուս մէջ հրատարակուելու համար բարեկամէ մը մեզի հաղորդուած ըլլալով, մեր լեզու և առանձինն հայերէն լեզու յօդուածին շարունակութիւնը գալ-Թերթերնուս կը թողունք :

Արդոյ խմբագիր Սերոյ .

Կ. Պոլիս, 20 Դեկտ. 1860 .

Մեղուն իր 117 Թուոյն մէջ, Աւգային Եւր- վերնագրի մը Ա. Յօդուածով ընդ-հանուր աշխարհաբառ լեզու մը կ'են-թադրէ, և գրաբառը մեռել մը կ'ընէ սա խօսքերով. «գրաբառը իր յետին կտակը կ'ընէր, մանք կարծեցին Թէ դեռ կենդանի է և ըսին, զաւկըներնուս մեր հայրերուն խօսած լե-զուն սովորեցնենք . ահա անով կապ մը հաստատած կ'ըլլանք մէջերնին : Այս կա-պը — Եթէ գրաբառ լեզուն կապ մըն է քան զաշխարհաբառն աւելի — այս կապը խրդուած է : Հայոց լեզուն աշխարհաբառ ըսլածն է կենդանութիւն ունեցող այն է միայն Գրաբառը մեռած է Ասկէ ետեւ նոր բան մը չ'ունի ընծայելու ազգին : Ինչ որ այսօր Լատի-ներէնն է Եւրոպացուոց համար, նոյն և նման է Գրաբառը մեզի համար : Բնական-ված գանձ մըն է » :

Այսպէս Գրաբառը մեռել մը ընելէն յետոյ ինքնիրեն յուղարկաւորութիւնը կը կարդայ, և ամենայն համոզմամբ անոր ուսումը և զարգացումը անկարելի կը հա-մարի, և ազգային դաստիարակութեան կարգէն դուրս ձգուիլ կ'առաջարկէ :

«Փորձը», կ'ըսէ, մեր աչուքները բա-ցաւ մեր պատրանացը վրայ և համոզեց մեզ լիովին Թէ անկարելի է զանցեալը կենդանացնել : Անցեալը մեռաւ, նախնիք ալ մեռան, դժբաղդաբար անոնց խօսած լեզուն ալ մեռաւ . չը յուսանք որ մեռելը կենդանանայ : Աշխարհիս վրայ մինչև այսօր, ոչ մարդ մը տեսլեցաւ որ սեռնէրէն ետեւ ընական կերպով յարու-

թիւն առնէ, ոչ մեռեալ լեզու մը նմանա-պէս որ կենդանանայ : Լեզու մը պէտք է անշուշտ ազգի մը, անկարելի է և գրաբա-ռը մեզ Ազգին լեզու ընել. ուղենք չու-ղենք աշխարհաբառն է իր լեզուն և պիտի ըլլայ » :

Իր աս բոլոր ըսածներուն վկայութիւն կը բերէ Ռուսաստանցի գրագէտի մը այս մասին ըրած դիտողութիւններէն ալ հատ-ուած մը գրաբառ լեզուով գրուած :

Մեղուն հետ է մեր կարծիքն ալ, ընտ-րենք ազգին ընդհանուր աշխարհաբառ լեզու մը, և միակերպ ամենքնիս անով վար-ուինք . բայց ոչ գրաբառը իբրև մեռեալ մը թաղելով : Ինտրենք աշխարհաբառ մը և օր է օր զարգացնելու և ծաղկեցնելու վրայ ըլլանք, բայց ճամբայնիս և յա-ռաջացումնիս միշտ դէպ 'ի գրաբառը ը-լայ ու չէ Թէ ընդ հակառակը :

Թող ներքէ Մեղուն մեզի ըսել իրեն որ գրաբառը մեռած չէ : Կենդանի է գրա-բառը կանոնաւոր աշխարհաբառի մը մէջ. չենք գիտեր ինչ աշխարհաբառ է իր ըսա-ծը : Անմանիք երբեք մեր գրաբառը Լա-տիններէնին, որ անոր պէս մեռած ըլլայ, և իր առ աշխարհաբառնիս ունեցած համե-մատութիւնն ալ անոր առ Եւրոպացի լե-զունները ունեցած համեմատութեանը հետ բաղդատուի : Անք կրնար հաստատել բնաւ աշխարհաբառ օրինաւոր լեզու մը որ հարիւրին իննսուն և գուցէ աւելի ևս գրաբառը չ'իջեցունէ :

Ինտրենք աշխարհաբառնիս Թէ խօս-ուածքով և Թէ գրուածքով 'ի հարկէ ա-նուս ժողովուրդին բերանը խօսուածէն տարբեր պիտի ըլլայ և մասնաւոր ուսման կարօտ : Կամ Թէ և այսօր քսանէն աւելի ոճով խօսուած և գրուած տեսակներէն մէկուն մօտաւորն ալ ըլլայ, միւսներն խօ-սողներն ու գրողներն դարձեալ մասնաւո-րապէս սորվելու կը կարօտին : Անազան գաւառներու, քաղաքներու և մինչև ան-գամ գեղերու մէջ անուսին կամ ուամ-կին բերանը խօսուած աշխարհաբառները իրարմէ մեծապէս կը տարբերին. և կրնան

ալ ոչ բարի ըլլալը իմացունելով, Մանաւանդ որ, ինչ մեղքերնիս պահենք, կասկած ալ ունեցանք իրմէն, ժամանակէ մը հետէ, իրենք չկրնալով լեզուին ուղղագրութիւնը և ուղղաթուղթիւնը սորվիլ, ուրիշները իրենց գիտցածին յարմարելու ելող քանի մը անձինքներէ թելադրեալ ըլլալու մասին, զոր կը փափագիք այնպէս չըլլալ:

Իայց եթէ պնդէ և գրաբառը դաստիարակութեան կարգէն դուրս ձգուելով, մեռեալ համարելուն վրայ յամառի, պէտք է նախ՝ վերը յիշած ամէն կերպ աշխարհաբառներնիս դատապարտէ ու մեռցունէ, (որոնց գրաբառին մօտաւորութիւնը, և աւելորդ քանի որ կենդանի ըլլան՝ գրաբառին ալ կենդանի ըլլալը ցուցուցինք,) և իր աշխարհաբառը հաստատէ և ընդունել տայ, և ապա գրաբառը թաղէ:

Կը խնդրեմ, Արգոյ Խմբագիր, ներկայ, անկեղծաբար, ազգային լեզուին բարեկարգութեանը մեր կողմանէ ալ փոքրիկ ծառայութիւն մը ըրած ըլլալու համար գրուած քանի մը տողերնուն՝ ազգասիրաբար պատուական թերթերէն անկիւն մը շնորհելու բարեհաճիք:

Մնամ ձերդ ազնիւ մտերմութեան

ԴԼՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տէս Թիւ. 7.

Վաստիարակութեան, ինչպէս նաև Օրէնսդրութեան վրայ խօսուած ատենը՝ կարևոր կէտ մըն է քննել թէ արդեօք մարդկային ազգը մինակ մէկ տեսակ է, թէ այլ և այլ տեսակներ ունի: Մարմնոյ ու մտաց երեւոյթներուն, օրինակի համար՝ դէմքի բնական դժագրութեան, կազմուածքի, հասակի (պոյ) և ձևակերպութեան. նոյնպէս զգացմանց ու իմացական կարողութեանց մեծ զանազանութիւնը կամ պէսպիսութիւնը՝ որ մարդկային ազգին այլ և այլ ցեղերուն վրայ կը տեսնուի՝ ամենէն հարեանցի դիտողներուն անդամ ուշադրութենէն չվրիպիր: Աս տարբերութիւններուն պատճառները քննուած

են, և այլ և այլ են թաղերութիւններ ասոնց վրայով հնարուած են: Կան հեղինակներ՝ որոնք կարծեցին թէ աս տարբերութեանց պատճառը մարդոց այլ և այլ տեսակ ըլլալն է. ուրիշներն ըսին թէ ան տարբերութիւնները բնութեան հասարակ օրէնքէն կամ ազդեցութենէն ինքնին յառաջ կուգան: Եւ արդարեւ բնական բան մըն է սա հարցումներն ընել թէ արդեօք Սեն (Ափրիկեցին) ու Շերմակը (Եւրոպացին), Լաբոնիայի գաճաճն ու Ֆայերլանտի հսկան, վերջապէս Հոգենդոգցի մ'ու Ֆըրանքլին փիլիսոփան միևնոյն տեսակէ են: Արդեօք Գաննիպալ* մը՝ որուն երկրաւոր ու նաև ակնկալած երկնաւոր հաճոյքները ամենէն ստորին անասնական կիրքերու վայելմունքներ են, ու քրիստոնեայ աշխարհին քաղաքակիրթ մէկ անձը՝ որ բարերարութեամբ ու մարդասիրութեամբ լի է: մարդ մը՝ որուն բոլոր հանճարը պարզապէս քանդելու ու աւերելու կիրթ ու հակամէտ է, և ուրիշ մէկ մը՝ որն որ ամէն մարդկային էակ, անբաններն անդամ: Աստուծոյ նախախնամութեանն ու բարերարութեանն առարկայ կը ճանչնայ՝ ի բնէ մի և նոյն պատկերին համեմատ ստեղծուած են: Եթէ այլ և այլ տեսակներ կան, մարդկային վարուց կամ կենցաղավարութեան համար տիեզերական սկզբունքներ չեն կրնար ըլլալ. բոլոր մարդկային բնութիւնը որ և իցէ դժբութեան մը մէջ չկրնար ամփոփուիլ. և այս ինչ ազգի կամ ժողովուրդի պատշաճ եղած կանոններն՝ ուրիշ ազգի կամ ժողովուրդի համար յարմար չեն կրնար ըլլալ: Եթէ, ասոր հակառակը, մինակ մէկ տեսակ կայ, դաստիարակութեան ընդ հանուր ըսկըզբունք, վարուց ընդհանուր կանոններ և համայնազգային օրէնք կրնան հաստատուիլ:

Նա մանաւանդ՝ եթէ այլ և այլ և իրարմէ գերագոյն տեսակներ կան, օրինակի համար՝ եթէ Սպիտակը Սեն գերազանց է, կրնայ մէկը պնդել թէ Գերութիւնը բնութենէ հաստատուած բան մըն է, կամ

* Գաննիպալ բառը Մարդակերի նշանակութեամբ կը գործածուի, և սովորաբար Գարայիներուն տրուած անուն մըն է:

Թէ՛ բնութիւնը գերութիւնը կ'արդարացնէ : Բայց եթէ մինակ մէկ տեսակ մը կայ, այնուհետեւ ոչ մարդկային ազգին բռնածին բարոյական արժանաւորութիւնը, ոչ ալ Քրիստոնէութիւնը կրնան ան քան զամենայն բարբարոսութիւն վայրենամիտ գործը, ըսել կ'ուզենք գերութիւնն, արդարացընել : Անք ուզեր բանի տեղ դնել պատճառաբանութիւններն ան տեսակ մարդոց՝ որոնք նուաստ պատճառներէ շարժուած՝ մարդուս արժանապատուութեանը վրայ առանց յարգ ունենալու, առանց ամենեւին կրօնական կամ բարոյական սկզբանց, կամ առանց բնաւ խղճի յանդիմանութիւն մը զգալու, իրենց նման մարդկային էակներն իրենց անձնասէր հաճոյիցը լոկ գործիք ըլլալու կը բռնադատեն : Սէկ կամ աւելի մարդկային տեսակներ ըլլալուն նկատմամբ՝ մենք միշտ բնական պատմութեան մեղի մատուցած փաստերը կ'ուզենք քննել : Աս փաստերը մարմնոյ արտաքին որպիսութիւններէն, օրինակի համար՝ հասակէն, ձեակերպութենէն ու կազմուածքէն, անոր ներքին յօրինուածէն, սերնդեան օրէնքներէն, և մտքին գործողութիւններէն կրնան առնուիլ : Աս կարեւոր նիւթը լուսաբանելու համար՝ մինակ մարմնոյ արտաքին որպիսութիւնները քննել բաւական չէ : Ասանկ ընթացք մը լինէ՞ր մին ընթացքին կը նմանի, որն որ անասուններն անոնց արտաքին երեւմանցը, ոչ թէ անոնց բնութեանը նայելով դաս դաս բաժնած է. կամ գրավաճառի մ'ըրածին կը նմանի, որն որ գիրքերն անոնց հատորներուն երկայնութեանը, տարածութեանը կամ կազմին նայելով, առանց անոնց նիւթին նկատում ընելու, կը շարէ : Արդ՝ ամէն կլիմայի մէջ մարդ կը դանուի, ուստի փիլիսոփաներէն ոմանք հետեցողցին թէ մարդու այլ և այլ տեսակներ կան . ըսել կ'ուզեն թէ ինչպէս որ կլիմաներն այլ և այլ բնութիւն ունին, ասանկ ալ անոնց մէջ յառաջ եկող մարդիկ ան կլիմաներուն համեմատ այլ և այլ տեսակ են . և աս ըսածնուն տունկերն ու անասուններն օրինակ կը բերեն, սա հետեւեալ կերպով

տրամաբանելով թէ ինչպէս որ իւրաքանչիւր կլիմայի տունկերն ու անասուններն այլ և այլ տեսակ են, ասանկ ալ մարդիկ եղած ըլլալու են : Այրեցեալ Գօտաոյն տակ աճող ու զարգացող տունկերը, կ'ըսեն, ցրտային կլիմայի տակ կը կորսուին . և լերանց վրայ ծաղկողները դաշտային հարթ երկիրներու վրայ բերուելու ըլլան՝ կ'ապականին : Բէն եղջերուն ցրտային գօտաոյն միայն յարմար է, և սպիտակ արջն իր հիւսիսային հայրենիքէն քիչ մ'աւելի հարաւ կոյս երթալով չկրնար ապրիլ . ուր փիղը, ունգ եղջիւրն և ուրիշ շատ անասուններ ցրտային գօտաոյն տակ չեն կրնար յառաջ գալ : Այսպէս, կ'ըսեն, բնութիւնը տարբեր տարբեր կլիմաներու համար՝ տարբեր տարբեր անասուններ սահմանած՝ ու յարմարացած, և զանոնք եղանակներուն բնական անհարթութեանցն ու պատահարացը դէմ պատասխարած ու պահպանած է : Աս նպատակով անասունք ցուրտ երկիրներ ճարպեղ (շատ ճարպով) ու հաստամորթ են : Այն կանոնով կը մեկնեն թէ ինչու համար տունկերն ու անասուններն իրենց յատկութիւնները կը կորսնցընեն, երբոր իրենց բնիկ կլիմայէն կը հեռանան . և ինչու համար շատ երկիրներու մէջ անասնոց ցեղը ստէպ ստէպ նորոգել հարկ կ'ըլլայ : Օրինակի համար՝ հիւսիսային երկիրներ կը տաւն յառաջ չգար, անոր համար մեծ քանակութեամբ վուշ ամէն տարի հարաւային դաւառներէ դէպ 'հիւսիս կը տարուի : Այն կերպով Արաբիայի ու Պարսկարիւշի ձիերուն բնական կատարելութիւնը պահելու համար՝ անոնց բնիկ երկիրներէն երբեմն երբեմն նոր սերունդ կը բերուի : Իւրտ Բէյմ, Մարդոս Պարսկեանն Ուրա-ագիծ անունով հրատարակած մէկ գործին մէջ, մարդոց այլ և այլ տեսակ ըլլալուն կարծիքը ջերմութեամբ կը պաշտպանէ, և վերը յիշուած դիտողութիւններուն վրայ մեծ ուժ դնելով՝ զանոնք վճռական կը համարի : Յիշեալ հեղինակը սա դիտողութիւնն կը յաւելու թէ «Մարդս կլիմայ փոխելով սովորաբար կը հիւանդանայ անանկ որ շատ անգամ

կեանքը կորսնցընելու վտանգին մէջ կ'իյնայ: Բայց սա փաստերուն և ոչ մէկը բաւական զօրաւոր է: Տարբեր տարբեր կլիմաներու մէջ յառաջ եկող այլ և այլ անասուններու ու տունկերու տեսակներուն տարբեր ըլլալն յայտնի է. օրինակի համար գիտենք թէ Ապառաժ Արաբիոյ ուղտը կամ Ափրիկէի առիւծն, ու հիւսիսային Սպիտակ արջը կամ Արէնլանտիայի Բէն եղջերուն տարբեր տեսակ անասուններ են. բայց մարդոց պէսպիսութեանը մէջ նոյնօրինակ յայտնի ու ակնեւն նշաններ կան: Ասկէ զատ՝ տունկերն ու անասուններն իրենց վրայ եղած արտաքին ազդեցութիւններուն, զոր օրինակ՝ ցրտութեան կամ ջերմութեան արդիւնքը բնաւ կերպով մը փոխել կամ կանոնաւորել չկրնանք ուն համար, բնութիւնը անոնց ամէն մէկը մասնաւոր կլիմայի մը յարմար ըրած է. բայց մարդիկ ասանկ չեն: Մարդիկ իրենց պատահած արգելքներն հեռացընելու, դժուարութեանց յաղթելու, և իրենց բնութեանը վրայ ազդող արտաքին պարագաներուն արդիւնքն ազդու միջոցներով մեղմացընելու կամ նշաղեցընելու կարող են: Դարձեալ տունկերու ու անասուններու համար ըստաժն ալ ընդհանուր չէ. քանզի շատ անասուններ, զոր օրինակ՝ խոճկորներ, շուններ և ուրիշ անասուններ մարդոց հետ կը դադրին, և անոնց խնամածութեամբը պաշտպանուելով ամեն կլիմայի տակ կ'ապրին:

Ճշմարիտ է թէ կլիմայի մեծ փոփոխութիւններ հիւանդութիւններ կը պատճառեն: Բայց սա ալ ճշմարիտ է թէ հիւանդութիւն բերողը մինակ կլիմայի մեծ տարբերութիւնը չէ. եղանակի, օդոյ, վիճակի ու ամբերու եղանակի ամեն յանկարծական փոփոխութիւն մեզ առողջութիւննիս կորսնցընելու նշաւակ կ'ընէ:

Օրինակի համար Եւրոպական Տաճկաստանի մէկ դաւառէն առանց նախազգուշութեան Պաղեստին գացողները կրնան խօթանալ. բայց անտեղի կ'ըլլար ասկէ հեռեցընել թէ ուրեմն ամեն բլրոյ գլուխ և ամեն գետոյ ափանց քով բնակող մարդիկ մէյմէկ տարբեր տեսակ են, ըստ ու

րում մէկուն մէջ առողջ ապրողը միւսին մէջ կրնայ վատառողջ ըլլալ: Մարդուս կազմութիւնը կրնայ աստիճանով մը գրեթէ ամենէն վատառողջ կլիմայի յարմար ըլլալ, այնպէս որ մէկը՝ թէպէտ վատառողջ բայց՝ իր ծնած ու սնած տեղէն իսկապէս առողջարար օդ ու ջուր ունեցող երկիր մը երթալով կրնայ հիւանդութեան նշաններ գգալ, ու վերջապէս խօթանալ. բայց ասկէ միթէ կրնայ ապացուցուիլ թէ բնութիւնը չուզեր որ վատառողջ տեղւոյ մը մարդիկը երբեք յտախ՝ ջուր ըմպեն կամ մաքուր օդ շնչեն: Սա ալ կրնանք յաւելցընել թէ, ինչպէս կլիմայի ասանկ ալ արհեստի հիւանդութիւններ կան: Ուրեմն մի թէ պնդելու ենք թէ ամեն մէկ արհեստի համար զատ տեսակ մարդիկ կան: Բուք և Բրուզէնսթէրն նաւապետներն և ուրիշ նաւագնացներ փորձեցին թէ մարդ իր անձին ըստ բաւականին հոգ անելով՝ օդոյ, բարեխառնութեան, եղանակի ու երկնի մեծամեծ փոփոխութիւններուն կրնայ դիմանալ: Յիշեալ նաւապետներն իրենց երկար ճանապարհորդութիւններուն մէջ՝ և իրարմէ խիստ տարբեր կլիմաներու տակ, իրենց նաւազներուն (Բայֆէ) և ուրիշ նաւորդներուն առողջութիւնը պահպանեցին: Ստոյգ դիտողութիւններով ճանչցուած է թէ մարդկային մարմնոյն կազմութիւնը մեղմով ու սակաւ սակաւ ամեն կլիմայի կրնայ սովորիլ. և թէ օտարական երկիրներու զաւկըները բնիկներու պէս երկրի մը արտաքին ազդեցութիւններուն անփնաս տոկալու ընդունակ կ'ըլլան: Ուստի կլիմայի յանկարծական փոփոխութիւնը հիւանդութիւններ, նաեւ մահ յառաջ բերելու պատճառ է ըսողներուն փաստը չ'ապացուցաներ թէ մարդու այլ և այլ տեսակներ կան:

Շարունակելի:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Անաւանիկ սա անգամ Սէրը Փրկիւն Ազգային Տղարանին մամուլներէն հրատարակուելու կը սկսի. այսուհետեւ ալ այնպէս պիտի շարունակուի: Աս պատեհութեամբ կը յուսանք թէ մեր թերթին քանակութեամբ մէջ և մեր ընթերցողներուն փափազն յազգեցընելու յարմար կարգադրութիւն մը քիչ ատենուան մէջ կրնանք ընել:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԻ Ա. ՃԵՎԱԼԻՐՃԵԱՆ

ՏՊԵՍԼ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ՅԱԶԳՅՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆԻ